

Міністерство освіти і науки України  
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

## **РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ**

Методичні рекомендації  
до семінарських занять та самостійної роботи студентів  
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»,  
освітньо-професійної програми «Міжнародний бізнес»,  
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Харків – 2018

**Рецензенти:**

**Т. І. Олійник** – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної економіки і міжнародних економічних відносин Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва;

**Г. П. Пасемко** – доктор наук з державного управління, професор кафедри економічної теорії, завідувач кафедри економічної теорії Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва.

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради  
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна  
(протокол № 1 від 31.10.18 р.)*

Р 49

**Ризик-менеджмент** у міжнародному бізнесі: методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини», освітньо-професійної програми «Міжнародний бізнес», першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / уклад. І. О. Дерід. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. – 24 с.

Видання містить питання для підготовки до семінарів та для самоперевірки, а також зазначаються питання та матеріали, що винесені для самостійної роботи студента, наведено питання та приклади завдань для підготовки до написання контрольної роботи та підсумкового контролю, міститься рекомендована література.

**УДК 339.9:378.091.33-028.21(072)**

© Харківський національний університет  
імені В. Н. Каразіна, 2018

© Дерід І. О., уклад., 2018

© Дончик І. М., макет обкладинки, 2018

---

Навчальне видання

**Дерід Ірина Олександрівна**

**Ризик-менеджмент у міжнародному бізнесі:**

Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини», освітньо-професійної програми «Міжнародний бізнес», першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Коректор *Н. В. Мазепа*  
Комп'ютерне верстання *Н. Є. Пруднік*  
Макет обкладинки *І. М. Дончик*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 1,22. Наклад 50 пр. Зам. № 163/18.

Видавець і виготовлювач  
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,  
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна  
Тел. 705-24-32

## ЗМІСТ

|                                                                                                 |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Вступ.....                                                                                      | 4  |
| 1. Опис навчальної дисципліни «Ризик-менеджмент в міжнародному бізнесі».....                    | 4  |
| 2. Тематичний план навчальної дисципліни.....                                                   | 6  |
| 3. Структура навчальної дисципліни.....                                                         | 7  |
| 4. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських занять та самостійної роботи студентів..... | 8  |
| 5. Питання та приклади завдань до контрольної роботи.....                                       | 16 |
| 6. Екзаменаційні питання, схема екзаменаційного білета та приклади завдань до екзамену.....     | 18 |
| 7. Методи контролю, схема нарахування балів, шкала та критерії оцінювання знань студентів.....  | 21 |
| 8. Критерії оцінювання знань студентів.....                                                     | 22 |
| 9. Рекомендована література.....                                                                | 23 |

## **ВСТУП**

Програма навчальної дисципліни «Ризик-менеджмент у міжнародному бізнесі» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Міжнародний бізнес» підготовки бакалаврів спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини».

### **1. Опис навчальної дисципліни «Ризик-менеджмент в міжнародному бізнесі»**

1.1. **Метою** викладання навчальної дисципліни «Ризик-менеджмент у міжнародному бізнесі» є формування системи компетенцій, які необхідні для розробки, обґрунтування, прийняття та аналізу управлінських рішень в системі міжнародного бізнесу, що відзначається невизначеністю, а отже, наявністю ризиків.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Ризик-менеджмент у міжнародному бізнесі»:

- розкриття сутності поняття економічний ризик;
- аналіз структури економічного ризику;
- порівняння підходів до розуміння ризику;
- ознайомлення із видами класифікації ризиків;
- розкриття сутності ризик-менеджменту в міжнародному бізнесі;
- ознайомлення із загальною структурою процесу управління ризиками та його основними етапами;
- ознайомлення із процесом планування управління ризиками;
- ознайомлення із процесом ідентифікації ризиків і специфікою цього процесу в міжнародному бізнесі;
- ознайомлення із процесами якісної та кількісної оцінки ризиків;
- ознайомлення із різновидами планування способів реакції на ризики;
- розкриття сутності процесу моніторингу та контролю за ризиками;
- ознайомлення зі специфікою політичних ризиків у міжнародному бізнесі та методами управління ними;
- ознайомлення зі специфікою кадрових ризиків в міжнародному бізнесі та методами управління ними;
- ознайомлення зі специфікою культурних ризиків в міжнародному бізнесі та методами управління ними;
- ознайомлення зі специфікою транспортних ризиків в міжнародному бізнесі та методами управління ними;

- ознайомлення зі специфікою ризиків у туристичному бізнесі та методами управління ними;
- ознайомлення із валютними та інвестиційними ризиками та методами управління ними.

1.3. Кількість кредитів – 3.

1.4. Загальна кількість годин – 90.

| 1.5. Характеристика навчальної дисципліни                                            |                                     |
|--------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|
| За вибором                                                                           |                                     |
| Денна форма навчання                                                                 | Заочна (дистанційна) форма навчання |
| Рік підготовки                                                                       |                                     |
| 2-й                                                                                  | -й                                  |
| Семестр                                                                              |                                     |
| 3-й                                                                                  | -й                                  |
| Лекції                                                                               |                                     |
| 32 год.                                                                              | год.                                |
| Практичні, семінарські заняття                                                       |                                     |
| 16 год.                                                                              | год.                                |
| Лабораторні заняття                                                                  |                                     |
| Не заплановано                                                                       | год.                                |
| Самостійна робота                                                                    |                                     |
| 42 год.                                                                              | год.                                |
| Індивідуальні завдання                                                               |                                     |
| 1 контрольна робота<br>(5 годин із самостійної роботи на підготовку до її написання) |                                     |

1.6. Заплановані результати навчання

У результаті вивчення дисципліни «Ризик-менеджмент у міжнародному бізнесі» студент повинен знати:

- сутність поняття економічний ризик;
- структуру економічного ризику;
- підходи до визначення економічного ризику;
- сутність ризик-менеджменту як системи та управління ризиками як процесу;
- структуру процесу управління ризиками;
- класифікацію ризиків;
- основні види ризиків, що мають місце в міжнародному бізнесі, та способи управління ними.

Вміти:

- планувати процес управління ризиками;
- ідентифікувати економічні ризики для міжнародного бізнесу;
- проводити кількісний та якісний аналіз ризиків у міжнародному бізнесі;
- визначати способи реагування на конкретні ризики;
- налагоджувати контроль та моніторинг ризиків;
- використовувати сучасні методи управління міжнародним бізнесом для вирішення стратегічних завдань учасників міжнародних економічних відносин.

## **2. Тематичний план навчальної дисципліни**

*Тема 1. Сутність поняття ризику, класифікація ризиків, специфіка ризиків при міжнародному бізнесі*

Сутність поняття економічний ризик. Наукові підходи до визначення поняття ризику в підприємстві. Класифікація ризиків. Сутність політичного, виробничого, технічного, фінансового, галузевого та інноваційного ризиків, їх специфіка при міжнародному бізнесі.

*Тема 2. Сутність ризик-менеджменту та структура процесу управління ризиками*

Ризик-менеджмент та суб'єкти ризику. Міжнародні стандарти ризик-менеджменту. Процес управління ризиками за етапами. Етап планування управління ризиками. Етап ідентифікації ризиків. Якісний аналіз (оцінка) ризиків. Кількісний аналіз ризиків. Планування реагування на ризики (ухиляння від ризику, прийняття ризику, зниження ризику, передача ризику). Диверсифікація, хеджування, лімітування, страхування, резервування коштів (самострахування). Моніторинг та контроль за ризиками.

*Тема 3. Політичний ризик у міжнародному бізнесі та управління ним*

Сутність та специфіка політичного ризику. Основні види ризикових подій при політичному ризику в міжнародному бізнесі. Аналіз політичного ризику та структури, що ним займаються. Методи управління політичним ризиком.

*Тема 4. Кадровий ризик в міжнародному бізнесі та управління ним*

Сутність кадрового ризику. Класифікація кадрових ризиків. HR-менеджер та його роль в управлінні даним видом ризику. Ідентифікація кадрових ризиків у міжнародному бізнесі. Кількісний та якісний аналіз кадрових ризиків. Методи управління кадровими ризиками в міжнародному бізнесі.

*Тема 5. Ризик-менеджмент культурних ризиків у міжнародному бізнесі*

Сутність культурного ризику. Основні типи культурних ризиків для міжнародного бізнесу. Сутність культурного інтелекту та його застосування при ризик-менеджменті культурних ризиків. Способи управління культурними ризиками.

*Тема 6. Управління транспортними ризиками міжнародного бізнесу*

Сутність транспортних ризиків. Виявлення транспортних ризиків. Кількісний та якісний аналіз транспортних ризиків. Основні способи управління транспортними ризиками. Моніторинг та контроль транспортних ризиків.

*Тема 7. Специфіка ризиків у туристичному бізнесі, способи управління ними*

Зовнішні та внутрішні ризики туристичного бізнесу. Кількісний та якісний аналіз ризиків туристичного бізнесу. Основні способи управління ризиками туристичного бізнесу.

*Тема 8. Управління інвестиційними ризиками у міжнародному бізнесі*

Сутність інвестиційного ризику та його специфіка в міжнародному бізнесі. Інвестиційна невизначеність та методи її розрахунку. Інвестиційний ризик-менеджмент у ТНК. Страхування іноземних інвестицій.

*Тема 9. Управління валютним ризиком у міжнародному бізнесі*

Сутність валютного ризику та його значення в міжнародному бізнесі. Види валютних ризиків. Способи управління валютними ризиками.

### **3. Структура навчальної дисципліни**

| Назви розділів і тем                                                                              | Кількість годин |              |   |      |      |       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|--------------|---|------|------|-------|
|                                                                                                   | денна форма     |              |   |      |      |       |
|                                                                                                   | усього          | у тому числі |   |      |      |       |
|                                                                                                   |                 | л            | п | лаб. | інд. | с. р. |
| Тема 1. Сутність поняття ризику, класифікація ризиків, специфіка ризиків при міжнародному бізнесі | 9               | 4            | 2 |      |      | 3     |
| Тема 2. Сутність ризик-менеджменту та структура процесу управління ризиками                       | 9               | 4            | 2 |      |      | 3     |
| Тема 3. Політичний ризик у міжнародному бізнесі та управління ним                                 | 9               | 4            | 2 |      |      | 3     |
| Тема 4. Кадровий ризик в міжнародному бізнесі та управління ним                                   | 9               | 4            | 2 |      |      | 3     |
| Тема 5. Ризик-менеджмент культурних ризиків у міжнародному бізнесі                                | 9               | 4            | 2 |      |      | 3     |

|                                                                           |    |    |    |  |  |    |
|---------------------------------------------------------------------------|----|----|----|--|--|----|
| Тема 6. Управління транспортними ризиками міжнародного бізнесу            | 9  | 4  | 2  |  |  | 3  |
| Тема 7. Специфіка ризиків у туристичному бізнесі, способи управління ними | 9  | 4  | 2  |  |  | 3  |
| Тема 8. Управління інвестиційними ризиками у міжнародному бізнесі         | 6  | 2  | 1  |  |  | 3  |
| Тема 9. Управління валютним ризиком у міжнародному бізнесі                | 6  | 2  | 1  |  |  | 3  |
| Контрольна робота (підготовка)                                            | 5  |    |    |  |  | 5  |
| Екзамен (підготовка)                                                      | 10 |    |    |  |  | 10 |
| <i>Усього годин</i>                                                       | 90 | 32 | 16 |  |  | 42 |

#### **4. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських занять та самостійної роботи студентів**

##### **Семінар 1. Сутність поняття ризику, класифікація ризиків, специфіка ризиків при міжнародному бізнесі**

###### **Питання**

1. Сутність поняття економічний ризик. Різні варіанти визначення ризику. Три елементи ризику (невизначеність, втрати, небайдужість).
2. Поняття подія ризику, ймовірність, наслідки ризику, фактори ризику. Функції ризику і риси ризику.
3. Підходи до визначення ризиків з точки зору наукової літератури, присвяченої теорії оптимального управління.
4. Підходи до визначення ризиків з точки зору робіт, де ризики розглядаються як результат накопичення регресивного потенціалу.
5. Підходи до визначення ризиків з точки зору авторів, які розглядають ризик як форму невизначеності результату, який пов'язаний з особливим видом господарської діяльності – підприємництвом.
6. Класифікації ризиків.
7. Сутність та загальні риси політичного ризику.
8. Технічний і виробничий ризики: сутність та загальні риси.
9. Сутність та загальні риси фінансового ризику.
10. Сутність та загальні риси галузевого та інноваційного ризику.

##### **Завдання для самостійної роботи студента 1**

1. Підготуватися до семінарського заняття 1.
2. Підготувати 10 різних визначень поняття ризику, вказати той, що видається вам найбільш придатним, обґрунтувати відповідь.
3. Ознайомитися та бути готовим до дискусії за науковими статтями із теми 1 (див. література до теми 1 [1-3, 5]).

## **Література до теми 1**

1. Зайцева И. А. Глобальные риски, как факторы, влияющие на современную систему международных отношений [Электронный ресурс] /И. А. Зайцева // Проблемы постсоветского пространства / Post-Soviet Issues. 2017 4(4). –Режим доступа: <https://www.postsovietarea.com/jour/article/view/137>
2. Ласкина Л. Ю. Налоговый риск как составная часть предпринимательского риска [Электронный ресурс] /Л. Ю. Ласкина, М. С. Власова // Научный журнал НИУ ИТМО. Серия «Экономика и экологический менеджмент». – 2015. – №1. – С. 121-130 .– Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/nalogovyy-risk-kak-sostavnaya-chast-predprinimatelskogo-riska>
3. Панягина А. Е. Подходы к пониманию классификации рисков [Электронный ресурс] / А. Е. Панягина // Современная экономика: проблемы, тенденции, перспективы. – 2012. – №6. – Режим доступа: [http://www.mivlgu.ru/site\\_arch/educational\\_activities/journal\\_ec/journal\\_arch/N6/panyagina.pdf](http://www.mivlgu.ru/site_arch/educational_activities/journal_ec/journal_arch/N6/panyagina.pdf)
4. Тэпман Л. Н. Риски в экономике : учеб. пособие для вузов / Л. Н. Тэпман ; под ред. проф. В. А. Швандара. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с. – С. 12-21.
5. Simona-Valeria Toma, Ioana-Veronica Alexa. Different Categories of Business Risk [Electronic Resource] Annals of «Dunarea de Jos» University of Galati. – Fascicle I. Economics and Applied Informatics Years XVIII – no 2/2012.– Way of access: [www.ann.ugal.ro/eco](http://www.ann.ugal.ro/eco)

## **Семінар 2. Сутність ризик-менеджменту та структура процесу управління ризиками**

### **Питання**

1. Суб'єкти ризику, ризик-менеджмент, управління ризиками. Процес управління ризиками (етапи і їх короткий опис).
2. Етап планування управління ризиками.
3. Етап ідентифікації ризиків, методи збору інформації для ідентифікації ризиків, порівняння даних методів.
4. Якісний і кількісний аналіз ризиків.
5. Етап планування реагування на ризики. Основні види стратегій реагування на ризики. Стратегія ухилення від ризиків.
6. Стратегія передачі ризиків: страхування, гарантії, хеджування, аутсорсинг.
7. Стратегії прийняття і зниження ризиків.
8. Етап моніторингу та управління ризиками.

## **Завдання для самостійної роботи студента 2**

1. Підготуватися до семінарського заняття 2.
2. Скласти таблицю переваг та недоліків усіх існуючих видів збору інформації при ідентифікації ризиків.
3. Фірма зіштовхнулася із трьома ризиками. Подія ризику А – вірогідність настання 25 %, наслідки – втрата 100 тис. грн прибутку. Подія ризику В – вірогідність настання 40 %, наслідки – втрата 200 тис. грн прибутку. Подія ризику С – вірогідність 5%, наслідки – втрата 300 тис. грн прибутку.

Розробити шкалу оцінки вірогідності та наслідків ризиків для даного проекту. Оцінити ризики А, В, С. Скласти матрицю вірогідностей та наслідків. Зробити висновки щодо сили аналізованих ризиків.

### **Література до теми 2**

1. Балдин К. В. Риск-менеджмент : учеб. пособие / К. В. Балдин, С. Н. Воробьев. – М. : Гардарики, 2005. – 285 с.: ил.
2. Воронцовский А. В. Управление рисками : учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / А. В. Воронцовский. – М. : Изд-во Юрайт, 2017. – 414 с.
3. Зайковский В. Э. Риск-менеджмент. Информационный менеджмент : учеб.-практ. пособие / В. Э. Зайковский, Ю. И. Штогрин. – Томск : ИД Том. гос. ун-та, 2017. – 80 с.

## **Семінар 3. Політичний ризик у міжнародному бізнесі та управління ним**

### **Питання**

1. Сутність поняття політичний ризик. Історія виникнення цього поняття.
2. Класифікація політичних ризиків.
3. Методи аналізу політичного ризику.
4. Методи управління політичним ризиком.
5. Методика складання карт та рейтингів політичного та країнового ризику.

## **Завдання для самостійної роботи студента 3**

1. Підготуватися до семінарського заняття 3.
2. Ознайомитись та бути готовим до обговорення наукової статті з проблематики політичного ризику (див. література до теми 3 [2]).
3. Проаналізувати країновий ризик за однією із країн, використовуючи карту та рейтинг країнового ризику страхової міжнародної компанії Euler Hermes Group (див. література до теми 3 [3]).

### **Література до теми 3**

1. Тэпман Л. Н. Риски в экономике : учеб. пособие для вузов / Л. Н. Тэпман ; под ред. проф. В. А. Швандара. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с. – С. 12-21.
2. Дерід І. О. Управління політичними ризиками в міжнародному бізнесі [Електронний ресурс] / І. О. Дерід, Є. М. Коротков, Д. К. Гаутам // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – № 16. – С. 43-47. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-16-2017/>
3. Euler Hermes monitors country risks in 241 countries and territories [Electronic Resource]. – Way of access: <http://www.eulerhermes.com/economic-research/country-risks/Pages/country-reports-risk-map.aspx>

### **Семінар 4. Кадровий ризик в міжнародному бізнесі та управління ним**

#### **Питання**

1. Сутність і класифікація кадрового ризику.
2. Специфіка кадрового ризику в міжнародному бізнесі.
3. Сутність управління кадровими ризиками і аналіз рівня кадрових ризиків.
4. Методи управління кадровими ризиками (превентивні та відшкодування втрат).
5. Аутсорсинг в області HR як метод зниження кадрового ризику.
6. Лізинг персоналу як метод зниження кадрового ризику.
7. Аутстафінг як метод зниження кадрового ризику.

### **Завдання для самостійної роботи студента 4**

1. Підготуватися до семінарського заняття 4.
2. Ознайомитись та бути готовими до обговорення поданих наукових статей, присвячених темі кадрового ризику в МБ та управління ним (див. література до теми 4 [1-8]).

### **Література до теми 4**

1. Дюгованець О. М. Комплексний аналіз управління ризиками в галузі міжнародного бізнесу / О. М. Дюгованець // Наук. вісн. Ужгор. нац. ун-ту. – 2016. – Вип. 6 (частина 1). – С. 92-96.
2. Калініченко Л. Л. Управління кадровим ризиком на основі застосування когнітивного моделювання [Електронний ресурс] / Л. Л. Калініченко // Ефективна економіка. – 2012. – № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1275>
3. Коломієць Г. М. Ризик-менеджмент як фактор сталого розвитку світової економіки / Г. М. Коломієць // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3 (165). – С. 43-49.

4. Митрофанова А. Е. Социально-экономическое содержание и структура кадровых рисков в организации [Электронный ресурс] / А. Е. Митрофанова // Электронный журнал «Вестник МГОУ». – 2013. – № 2. – Режим доступа: <http://evestnik-mgou.ru/Articles/Doc/317>
5. Сардарян А. Мультинациональные команды [Электронный ресурс] / А. Сардарян, В. Чернова // Управление персоналом. – 2008. – №24. – Режим доступа : <http://www.top-personal.ru/issue.html?1849>
6. Дерід І. О. Кадрові ризики у міжнародному бізнесі / І. О. Дерід, Ю. О. Гармаш // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». – 2017. – Вип. 6. – С. 33-37.
7. Ризик іноземних працівників [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2016/feb/16/migrant-workers-top-risk-businesses>
8. Top eight HR risks, and how to handle them [Electronic Resource]. – Way of access: <https://www.hrmagazine.co.uk/article-details/top-eight-hr-risks-and-how-to-handle-them>

### **Семінар 5. Ризик-менеджмент культурних ризиків у міжнародному бізнесі**

#### **Питання**

1. Сутність культурного ризику. Основні типи культурних ризиків.
2. Критерії Хофстеде.
3. Основні типи культурних відмінностей, на які слід звертати увагу, щоб уникнути культурних ризиків.
4. Крос-культурний ризик-менеджмент.

#### **Завдання для самостійної роботи студента 5**

1. Підготуватися до семінарського заняття 5.
2. Ознайомитись та бути готовими до обговорення поданих наукових статей, присвячених темі культурних ризиків у МБ та шляхам управління ними (див. література до теми 5 [3-5]).
3. Підготувати інформацію про специфіку поведінки у різних країнах світу (див. література до теми 5 [2]).
4. Підготувати інформацію про приклади крос-культурної безкультурності від глобальних брендів (див. література до теми 5 [1]).

#### **Література до теми 5**

1. Крупнейшие ошибки брендинга / Пер. с англ. под ред. С. Г. Божук. – СПб. : ИД «Нева», 2003. – 192 с.
2. Ладанов И. Д. Практический менеджмент. Психотехника управления и самотренировки / И. Д. Ладанов. – М. : Изд-во «Корпоративные стратегии», 2004. – 496 с. – С. 488-493.

3. Geert Hofstede. Dimensions of national Cultures. [Electronic Resource]. – Way of access : [https://my.uopeople.edu/pluginfile.php/57436/mod\\_book/chapter/38890/BUS2207U2Text2.pdf](https://my.uopeople.edu/pluginfile.php/57436/mod_book/chapter/38890/BUS2207U2Text2.pdf)

4. The top ten cultural risks for global business [Electronic Resource]. – Way of access : <https://cultureplusconsulting.com/2015/06/23/top-ten-cultural-risks-global-business/>

5. Mona Sennara. Managing Cultural Risks on International Projects [Electronic Resource]. – Way of access : <https://www.pmi.org/learning/library/managing-cultural-risks-international-projects-1044>

## **Семінар 6. Управління транспортними ризиками міжнародного бізнесу**

### **Питання**

1. Логістична система і її транспортна і складська складові, сутність і види транспортних і складських ризиків.
2. Страхування як спосіб управління транспортними ризиками.
3. Морське транспортування і страхування відповідних ризиків.
4. Ризики повітряних перевезень і їх страхування.
5. Ризики при залізничному транспортуванні та їх страхування.
6. Ризики при автотранспортуванні та їх страхування.

### **Завдання для самостійної роботи студента 6**

1. Підготуватися до семінарського заняття 6.
2. Ознайомитись та бути готовими до обговорення рекомендованих інформаційних матеріалів, присвячених темі транспортних ризиків та страхуванню транспортних ризиків (див. література до теми 6 [1-3]).

### **Література до теми 6**

1. Использование современных контейнерных перевозок грузов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://logoskop.ru/perevozka/kontejnernye-perevozki.html>
2. Конвенция CMR [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://transstar.lv/index.php?page=konventsiya-cmr>
3. Ершов В. А. Международные грузоперевозки: справочник для импортеров и экспортеров [Электронный ресурс] / В. А. Ершов.– Режим доступа : <http://economylit.online/biznes-predprinimatelstvo/mejdunarodnyie-gruzoperevozki-spravochnik-dlya.html>

## **Семінар 7. Специфіка ризиків у туристичному бізнесі, способи управління ними**

### **Питання**

1. Сутність продукту туристичної сфери. Відмінності турагентської та туроператорської діяльності.
2. Класифікація та загальні характеристики ризиків у туристичному бізнесі (ризики для здоров'я та життя туристів, ризики підприємств туристичної сфери, мультиплікативність ризику в туризмі).
3. Чотири групи джерел туристичного ризику.
4. Невиконання обов'язків за договором клієнтом або допоміжними організаціями як джерело ризику для туристичного бізнесу. Тайм-ліміти по ануляції турів.
5. Класифікація ризиків для здоров'я та життя туристів. Травмо-небезпечність і шляхи зниження цього ризику.
6. Ризик впливу навколишнього середовища.
7. Ризик біологічних впливів на туристів.
8. Ризик психофізіологічних навантажень.
9. Ризики опромінювання, хімічного впливу, забруднення.
10. Фактори, що впливають на вірогідність ризику для здоров'я та життя туристів.
11. Медичне страхування та страхування від нещасних випадків для туристів.
12. Ассистанс.
13. Фінансове забезпечення громадянської відповідальності перед туристами туроператорів та турагентств: сутність гарантій, страхування відповідальності.

### **Завдання для самостійної роботи студента 7**

1. Підготуватися до семінарського заняття 7.
2. Ознайомитись та бути готовим до обговорення «The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017» (див. література до теми 7 [2]).

### **Література до теми 7**

1. Нусс Н. А. Безопасность в туризме : учеб. пособие [Электронный ресурс] / Н. А. Нусс. – Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2011. – 68 с. – Режим доступа : <https://books.google.com.ua/books?isbn=5041123055>
2. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017 [Electronic Resource]. – Way of access : [http://www3.weforum.org/docs/WEF\\_TTCR\\_2017\\_web\\_0401.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf)

## Семінар 8. Управління інвестиційними ризиками у міжнародному бізнесі.

### Управління валютним ризиком у міжнародному бізнесі

#### Питання

1. Поняття інвестиційного ризику.
2. Невизначеність інвестицій.
3. Визначення ефективності інвестиційного проекту.
4. Інвестиційний ризик-менеджмент у ТНК.
5. Страхування іноземних інвестицій.
6. Види валютних ризиків.
7. Основні способи управління валютними ризиками.
8. Форвардні операції з валютою: сутність операції, курс спот, форвардний курс, транзакції аутрайт.

#### Завдання для самостійної роботи студента 8

1. Підготуватися до семінарського заняття 8 (вивчити лекцію за темою 8, вивчити лекцію та додатковий матеріал за темою 9).
2. Розв'язати задачу.

|                                               |         |        |        |        |        |         |
|-----------------------------------------------|---------|--------|--------|--------|--------|---------|
| Ставка дисконтування                          | 12 %    |        |        |        |        |         |
| Сума інвестицій                               | 500 000 |        |        |        |        |         |
|                                               | 1 рік   | 2 рік  | 3 рік  | 4 рік  | 5 рік  | УСЬОГО  |
| Коефіцієнт дисконтування<br>(розрахувати)     |         |        |        |        |        |         |
| Грошовий потік                                | -50000  | 150000 | 200000 | 300000 | 500000 | 1100000 |
| Дисконтований грошовий<br>потік (розрахувати) |         |        |        |        |        |         |

Визначте NPV інвестиційного проекту та зробіть висновок щодо його ефективності.

#### Література до тем 8 та 9

1. Князева Е. Г. Финансово-экономические риски : учеб. пособие/ Е. Г. Князева, Л. И. Юзович. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2015. – 112 с.
2. Этрил П. Финансовый менеджмент для неспециалистов / П. Этрил ; пер. с англ. под ред. Е. Н. Бондаревской. – СПб. : Питер, 2006. – 608 с.

## **5. Питання та приклади завдань до контрольної роботи**

Програмою передбачене написання контрольної роботи. На підготовку до контрольної роботи передбачено 5 годин зі складу самостійної роботи студента.

### **Питання для контрольної роботи з дисципліни «Ризик-менеджмент в міжнародному бізнесі»**

1. Сутність поняття економічний ризик. Різні варіанти визначення ризику. Три елементи ризику (невизначеність, втрати, небайдужість).
2. Поняття: подія ризику, джерело ризику, причини ризику, ймовірність, наслідки ризику, фактори ризику.
3. Класифікації ризиків.
4. Суб'єкти ризику, ризик-менеджмент, управління ризиками. Процес управління ризиками (етапи і їх короткий опис).
5. Етап планування управління ризиками.
6. Етап ідентифікації ризиків, методи збору інформації для ідентифікації ризиків, порівняння даних методів.
7. Якісний і кількісний аналіз ризиків.
8. Етап планування реагування на ризики. Основні види стратегій реагування на ризики.
9. Етап моніторингу та управління ризиками.
10. Сутність і класифікація політичного ризику.
11. Методи аналізу політичного ризику (метод великих турів, старих знайомств, кількісний метод, сучасний синтезний метод).
12. Методи управління політичними ризиками.
13. Кадровий ризик, його класифікації, специфіка кадрового ризику в міжнародному бізнесі.
14. Цілі і завдання управління кадровим ризиком, об'єкти і суб'єкти управління кадровими ризиками.
15. Кадровий профіль організації.
16. Аналіз непрямих показників для виявлення ризикованих ситуацій по персоналу (опитування, анкетування), розшифровка отриманих результатів.
17. Превентивні методи управління кадровими ризиками і методи відшкодування втрат.
18. Основні типи культурних ризиків при веденні міжнародного бізнесу.
19. Аутсорсинг в області HR як метод зниження кадрового ризику.
20. Лізинг персоналу як метод зниження кадрового ризику.
21. Аутстафінг як метод зниження кадрового ризику.
22. Критерії Хофстеде.

23. Основні типи культурних відмінностей, на які слід звертати увагу, щоб уникнути культурних ризиків.

24. Знати з підручника культурні відмінності країн.

25. Знати методику розв'язування задач на побудову матриці вірогідностей та наслідків ризиків.

26. Знати методику розв'язування задач на хеджування ризиків шляхом опціонів та ф'ючерсів.

### **Структура індивідуального завдання на контрольну роботу**

Варіант

1. Дайте розгорнуту відповідь на питання (8 балів).

2. Розв'яжіть задачу (5 балів).

3. Дайте короткі відповіді на питання (по 1 балу).

3.1

3.2

3.3

3.4

3.5

### **Приклади задач на контрольну роботу**

#### **Задача 1**

Відомо, що подія ризику А відбудеться з імовірністю 17 % і призведе в разі настання до втрат 7000 грн.

Подія ризику В відбудеться з вірогідністю 25 % і призведе в разі настання до втрат 10000 грн.

Подія ризику С відбудеться з вірогідністю 5 % і призведе в разі настання до втрат 18000 грн.

Подія ризику D відбудеться з вірогідністю 35 % і призведе до втрат 5000 грн.

Розробіть для свого бізнесу шкалу оцінки ймовірності виникнення ризику і шкалу оцінки наслідків ризику, вимірюваних у грошах.

Дайте оцінки ймовірності та наслідків кожного з ризиків, на основі оцінок складіть матрицю ймовірностей і наслідків.

#### **Задача 2**

Фірма придбала опціон пут на 40 тонн зерна за ціною 4000 за тонну. Премія за опціон – 1000 грн. На момент терміну виконання контракту ринкова ціна склала 4100 грн за тонну. Що буде робити фірма (виконувати контракт чи ні?). І який результат від цього фірма отримає з урахуванням раніше сплаченої премії?

## **6. Екзаменаційні питання, схема екзаменаційного білета та приклади завдань до екзамену**

### **Екзаменаційні питання з дисципліни «Ризик-менеджмент в міжнародному бізнесі»**

1. Сутність поняття економічний ризик. Різні варіанти визначення ризику. Три елементи ризику (невизначеність, втрати, небайдужість).
2. Структура ризику: подія ризику, ймовірність, джерело, причини, наслідки ризику, величина ризику, фактори ризику.
3. Класифікації ризиків.
4. Опис, характеристики і приклади технічного і виробничого ризиків.
5. Опис, характеристики і приклади фінансового ризику (валютного, інвестиційного, кредитного).
6. Опис, характеристики і приклади галузевого та інноваційного ризиків.
7. Види суб'єктів ризику і їх опис (підприємець, інвестор ...).
8. Що таке ризик-менеджмент і управління ризиками? Перерахуйте і коротко опишіть всі етапи процесу управління ризиками.
9. Етап планування управління ризиками і його складові елементи. Відмінності і способи обчислення експериментальної і теоретичної ймовірності. Логіка складання таблиць оцінки ймовірностей і наслідків.
10. Етап ідентифікації ризиків (включаючи опис методів збору інформації: мозковий штурм, Дельфі, номінальних груп, картки Кроуфорда ...).
11. Якісний метод оцінки ризику (включаючи опис логіки складання матриці ймовірностей і наслідків та висновків по ній).
12. Дерево рішень як інструмент кількісного аналізу ризиків.
13. Планування реагування на ризики, 4 основні стратегії реагування на ризики. Охарактеризуйте стратегії ухилення і передачі (страхування, хеджування – розписати ф'ючерси та опціони, гарантії, аутсорсинг) ризику.
14. Планування реагування на ризики, 4 основні стратегії реагування на ризики. Опишіть стратегії прийняття і зниження ризику.
15. Сутність процесу моніторингу та управління ризиками.
16. Сутність і класифікація політичних ризиків.
17. Аналіз політичного ризику методами «старих знайомств» та «великих турів», сучасні кількісно-якісні оцінки політичного ризику. Індекси політичного ризику і карти політичного ризику.
18. Способи управління політичними ризиками.
19. Сутність і класифікація кадрового ризику.

20. Специфіка кадрового ризику в міжнародному бізнесі.
21. Сутність управління кадровими ризиками і аналіз рівня кадрових ризиків.
22. Методи управління кадровими ризиками (превентивні та відшкодування втрат).
23. Аутсорсинг в області HR як метод зниження кадрового ризику.
24. Лізинг персоналу як метод зниження кадрового ризику.
25. Аутстафінг як метод зниження кадрового ризику.
26. Сутність культурного ризику для міжнародного бізнесу та основні типи культурного ризику.
27. Сутність критеріїв Хофстеде і їх застосування при управлінні культурними ризиками в бізнесі.
28. Основні типи культурних відмінностей, на які слід звертати увагу, щоб уникнути культурних ризиків.
29. Логістична система і її транспортна і складська складові, сутність і види транспортних і складських ризиків.
30. Страхування як спосіб керування транспортними ризиками (страхування вантажів, транспортних засобів, відповідальності).
31. Морське транспортування і страхування відповідних ризиків.
32. Ризики повітряних перевезень і їх страхування.
33. Ризики при залізничному транспортуванні та їх страхування.
34. Ризики при автоперевезеннях та їх страхування.
35. Сутність туристичного бізнесу як виду міжнародного бізнесу. Туристичні агенції та туроператори. Загальна характеристика та класифікація ризиків у туристичному бізнесі. Мультиплікативність ризику в туристичній сфері.
36. Чотири основні групи джерел ризику для туристичної сфери. Ризики неналежного виконання контрактів у туристичному бізнесі.
37. Ризики для здоров'я і життя туристів і способи управління ними.
38. Страхування ризиків у туристичному бізнесі: страхування туристів, поняття фінансової гарантії для туроператорів і турагенств, страхування відповідальності турагенств і туроператорів.
39. Поняття інвестиційного ризику та його класифікація.
40. Невизначеність інвестицій та методи її розрахунку. Визначення ефективності інвестиційного проекту (NPV інвестиційного проекту, інтегральний NPV).
41. Інвестиційний ризик-менеджмент у ТНК: хто займається управлінням інвестиційними ризиками в ТНК, кому підпорядковується служба ризик-менеджменту в ТНК, вплив типу ризик-менеджера на сприйнятливість до ризиків, етапи ризик-менеджменту в ТНК, інвестиційна психологія (причини того, що менеджери погано управляють інвестиційними ризиками).

42. Страхування іноземних інвестицій.

43. Сутність валютних ризиків, види валютних ризиків.

44. Способи управління валютними ризиками.

45. Форвардні операції з валютою (свопи, угоди аутрайт).

46. Вміти розв'язувати задачі на складання матриць ймовірностей-наслідків ризиків, на розрахунок підсумків дотримання або відмови від опціонного контракту, визначення перспективності інвестиційних проектів за NPV (включаючи розрахунок інтегрального NPV для різних сценаріїв).

### **Схема екзаменаційного білета**

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітня програма: міжнародний бізнес

Семестр 3-й

Форма навчання денна

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень): бакалавр

Навчальна дисципліна: ризик-менеджмент у міжнародному бізнесі

### **ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1**

1. Дайте розгорнуту відповідь на питання (10 б.).

2. Дайте відповіді на короткі питання: по 3 б. за правильну відповідь.

2.1

2.2

2.3

2.4

2.5

3. Розв'яжіть задачу (15 б.).

Затверджено на засіданні кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії

протокол № \_\_ від “\_\_” серпня \_\_р.

Завідувач кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії  
\_\_\_\_\_ (ПІБ)

підпис

Екзаменатор \_\_\_\_\_ (ПІБ)

підпис

## Приклади завдань до екзамену

### Задача 3

Початкові інвестиції 600000 грн. Ставка дисконтування 15 %. Грошові потоки видно в таблиці. Знайдіть коефіцієнти дисконтування для кожного року. Знайдіть дисконтований грошовий потік для кожного року. Знайдіть NPV інвестиційного проекту. Визначте, чи вигідний проект?

|                              |         |        |        |        |        |                |
|------------------------------|---------|--------|--------|--------|--------|----------------|
| Ставка дисконтування         | 15%     |        |        |        |        |                |
| Сума інвестицій              | 600 000 |        |        |        |        |                |
| Назва показника              | 1 рік   | 2 рік  | 3 рік  | 4 рік  | 5 рік  | ВСЬОГО         |
| Коефіцієнт дисконтування     |         |        |        |        |        |                |
| Грошовий потік               | -50000  | 150000 | 200000 | 300000 | 400000 | <b>1000000</b> |
| Дисконтований грошовий потік |         |        |        |        |        |                |

### Задача 4

Ми маємо інвестиційний проект А. Експерти вважають, що він може піти по одному з трьох можливих сценаріїв.

|                     |              |                |
|---------------------|--------------|----------------|
| Сценарій            | Вірогідність | NPV в тис. грн |
| Песимістичний       | 0,2          | 25             |
| Оптимістичний       | 0,2          | 50             |
| Найбільш вірогідний | 0,6          | 35             |

Розрахуйте інтегральний NPV проекту А. Який проект вибрати, якщо інтегральний NPV альтернативного проекту Б – 50 тис. грн.

## 7. Методи контролю, схема нарахування балів, шкала та критерії оцінювання знань студентів

Метод контролю – це система дій, націлена на перевірку знань студента. У даному курсі дисципліни «Ризик-менеджмент в міжнародному бізнесі» використовуються наступні форми контролю:

усний контроль, що по своїй сутності передбачає діалог і перевірку репродуктивного відтворення студентом отриманої інформації;

дискусія, що передбачає активний диспут між усією групою та викладачем стосовно знаходження відповіді на поставлене питання;

обговорення наукових статей з тематики семінарського заняття;

перевірка письмових домашніх завдань на закріплення матеріалу;

письмовий контроль у вигляді написання контрольної роботи, що містить як завдання, що потребують розгорнутої відповіді, так і тести та задачі;

перевірка наявності конспекту лекцій;  
підсумковий контроль у вигляді письмового екзамену.

### Схема нарахування балів

| Поточний контроль, самостійна робота |    |    |    |    |    |    |      |                      |          | Екзамен | Сума  |    |
|--------------------------------------|----|----|----|----|----|----|------|----------------------|----------|---------|-------|----|
| Семінарські заняття                  |    |    |    |    |    |    |      | Контрольна<br>робота | Конспект |         | Разом |    |
| T1                                   | T2 | T3 | T4 | T5 | T6 | T7 | T8,9 | 15                   | 5        |         | 60    | 40 |
| 5                                    | 5  | 5  | 5  | 5  | 5  | 5  | 5    |                      |          |         |       |    |

### Шкала оцінювання

| Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру | Оцінка                              |                                  |
|----------------------------------------------------------------|-------------------------------------|----------------------------------|
|                                                                | для чотирирівневої шкали оцінювання | для дворівневої шкали оцінювання |
| 90–100                                                         | відмінно                            | зараховано                       |
| 70–89                                                          | добре                               |                                  |
| 50–69                                                          | задовільно                          |                                  |
| 1–49                                                           | незадовільно                        | не зараховано                    |

## 8. Критерії оцінювання знань студентів

1. За кожне семінарське заняття встановлено максимальну кількість балів, що їх можна отримати, виконавши усі запропоновані завдання повно та без помилок. Зазвичай сюди входить відповідь на запитання, винесене на обговорення на семінарське заняття, або виступ з проблематики, винесеної у самостійну роботу студента, а також чіткі короткі відповіді студента на додаткові питання викладача в рамках винесеної на обговорення теми. Якщо студент плутано та неповно відповідає на основне питання, не відповідає на додаткові питання – його бал знижується. Підвищити його студент може, проявляючи подальшу активність на семінарі, відповідаючи на питання, поставлені іншим студентам, якщо ті не знають відповіді.

2. У курсі дисципліни передбачена одна контрольна робота. Контрольна робота виконується в аудиторії і передбачає певну кількість балів за кожне із завдань у варіанті. Повне і правильне виконання усіх завдань дає максимальний бал.

3. Ведення студентом охайного, повного конспекту протягом семестру дає максимум балів, виділених за цей вид активності.

4. Підсумком вивчення дисципліни є складання письмового екзамену. Макет білета та приклад білета надається студентам заздалегідь разом із питаннями до екзамену та переліком тем, із яких в екзамені зустрічатимуться задачі. Біля кожного завдання в екзаменаційному білеті проставлено максимальну кількість балів, що їх можна отримати за наявності чіткої, правильної відповіді.

## **9. Рекомендована література**

### **Основна література**

1. Балдин К. В. Риск-менеджмент : учеб. пособие / К. В. Балдин, С. Н. Воробьев. – М. : Гардарики, 2005. – 285 с.

2. Воронцовский А. В. Управление рисками : учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / А. В. Воронцовский. – М. : Изд-во Юрайт, 2017. – 414 с.

3. Коломиец А. Н. Экономические риски : учеб. пособие / А. Н. Коломиец. – Харьков : Б. И., 2000. – 64 с.

4. Кузнецова Н. В. Управление рисками / Н. В. Кузнецова. – Владивосток : Дальневосточн. ун-т, 2004. – 165 с.

5. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент: теорія та практика : навч. посіб. / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – К. : ІВЦ “Видавництво «Політехніка»”, 2004. – 200 с.

6. Стрельбіцька Н. Є. Управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності : конспект лекцій / Н. Є. Стрельбіцька. – Тернопіль : Терноп. нац. екон. ун-т, 2010.

7. Тэпман Л. Н. Риски в экономике : учеб. пособие для вузов / Л. Н. Тэпман ; под ред. проф. В. А. Швандара. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с.

8. Финансово-экономические риски : учеб. пособие / Е. Г. Князева, Л. И. Юзвович, Р. Ю. Луговцов, В. В. Фоменко. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2015. – 112 с.

9. Этрил П. Финансовый менеджмент для неспециалистов / П. Этрил ; пер. с англ. под ред. Е. Н. Бондаревской. – СПб. : Питер, 2006. – 608 с.

### **Допоміжна література**

10. Ариф Заман. Репутационный риск: управление в целях создания стоимости / Заман Ариф ; пер. с англ. Ю. Косубова. – М. : ЗАО «Олимп-бизнес», 2008. – 416 с.

11. Гончар Г. П. Адаптація світових стандартів ризик-менеджменту до діяльності вітчизняних компаній [Електронний ресурс] / Г. П. Гончар // Ефективна економіка. – 2014. – № 3. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2824>

12. Дюгованець О. М. Комплексний аналіз управління ризиками в галузі міжнародного бізнесу / О. М. Дюгованець // Наук. вісн. Ужгор. нац. ун-ту. – 2016. – Вип. 6 (частина 1). – С. 92-96.

13. Калініченко Л. Л. Управління кадровим ризиком на основі застосування когнітивного моделювання [Електронний ресурс] / Л. Л. Калініченко // Ефективна економіка. – 2012. – №7. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1275>

14. Коломієць Г. М. Ризик-менеджмент як фактор сталого розвитку світової економіки / Г. М. Коломієць // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 3 (165). – С. 43-49.

15. Митрофанова А. Е. Социально-экономическое содержание и структура кадровых рисков в организации [Электронный ресурс] / А. Е. Митрофанова // Электронный журнал «Вестник МГОУ». – 2013. – № 2. – Режим доступа : <http://vestnik-mgou.ru/Articles/Doc/317>

16. Сардарян А. Мультинациональные команды [Электронный ресурс] / А. Сардарян, В. Чернова // Управление персоналом. – 2008. – №24. – Режим доступа : <http://www.top-personal.ru/issue.html?1849>

### **Посилання на інформаційні ресурси в інтернеті, відеолекції, інше методичне забезпечення**

1. Інтернет-портал для управлінців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.management.com.ua/interview/>
2. Political Risk Services [Electronic Resource]. – Way of access : <http://www.prsgroup.com/about-us/our-two-methodologies/prs>
3. Business Environment Risk Index [Electronic Resource]. – Way of access : <http://www.beri.com/Publications/BRS.aspx>
4. AON's 2018 Risk Map Report: A Review and Response [Electronic Resource]. – Way of access : <https://savoya.com/blog-posts/aon-2018-risk-map-report-response/>
5. Our methodologies [Electronic Resource] / Euler Hermes Group. – Way of access : <http://www.eulerhermes.com/economic-research/our-methodologies/Pages/methodologies.aspx>
6. Marsh Political Risk Map 2018 [Electronic Resource]. – Way of access : <https://www.marsh.com/us/campaigns/political-risk-map-2018.html>
7. Country risk map [Electronic Resource] / Euler Hermes Group. – Way of access : <http://www.eulerhermes.com/economic-research/country-risks/Pages/country-reports-risk-map.aspx#country-reports>